

ПЕСНИК ЈОВАН ЗИВЛАК О ВРТЛОЗИМА КОЈИМА СМО ОПКОЉЕНИ
И СУМЊИ У УТОПИЈЕ

На Златној греди трагања

*Свети моћи је бескрупулозан, неухваљив, и захтева да све појчини. Епоха великих
сјасиљских и еманципаторских истина је завршена. Човек се клањи пред њим,
у представи без хоризонта. Све што дојде до нас је појресно и њезвано са злом.
Круи се не зајвара њочишћем, измирењем са добрим силама живота. Култура и
умећности су њонжене, ѡривијализоване, досјеле у руке једва ѡросечних духова и ѡрејворене
у сезонско шћанцовање. Ми смо ѡреморени, окућирани и зајоседнући. Али све то
њиюшћо не значи да су шансе Човека нишћавне*

Пише: Бранислав Матић

Поникао је у равници, изданак бокора донетог из далека. Трагао за слободним стихом и прозирањем даљина. Слови за модерног и самосвојног песника, тихог побуњеника који зна много више од тога шта неће. Мислити свет значи учествовати у његовом непрестаном стварању. Не воли регионални нарцизам и сенке његове провинцијалне политике. У Новом Саду, давно, затекао је екстремне концепте естрадне поезије и сумњиве авангарде, али је изабрао да стрпљиво гради високу културу знања и сопствену уметничку позицију. И успео је. На кули-видиковцу те грађевине бележимо овај мозаик Јована Зивлака (Наково, 1947).

Лоза. Моји преци су из Далмације, из места Дицмо. Померили су се према Крајини са друге стране Динаре када су се Турци повукли дубље на копно у седамнаестом и осамнаестом веку. Мој предак је можда био повратник у Крајину, јер се граница између Турака и Млетака често мењала после опсаде Беча, а захваљујући и сталном отпору српских ускока. Како се може реконструисати из оскудних предања, мој предак је сам до-

шао у Ресановце, код Грахова, отуда је назван Зивле, Зивлак, као јагње које је остало без мајке.

Моји преци и са мајчине стране су горштаци. Мајка моје мајке Боја била је Чеко, у сродству са Гаврилом Принципом, који је старином био, такође, Чеко. Куће су им биле једна до друге и она је добро познавала Гаврила, као деца играли су се на ледини испред кућа у Обљају. У Принциповом Обљају сам једном приликом, допутовавши из Баната, прелиставао Гаврилову сачувану свеску

Фото:
Архива
сајоворника

Пут, знакови

Јован Зивлак (Наково, 1947), песник, есејиста и критичар. У Новом Саду дипломирао на Филозофском факултету, Одсек за српски језик и књижевност. Био главни уредник часописа *Поља*. Водио издавачку кућу „Светови“, сада води „Адресу“. Покретач и уредник часописа *Златна греда* (од 2001). Оснивач и директор Међународног новосадског књижевног фестивала (од 2005). Председник Друштва књижевника Војводине од 2002. до 2010. Објавио четрнаест збирки поезије на српском (од 1969), и четири књиге есеја (од 1996). Заступљен у многим српским и светским антологијама. Књиге су му преведене на француски, мађарски, македонски, италијански, словачки, румунски, бугарски, немачки, пољски и шпански. Добитник је шеснаест угледних српских и међународних награда.

► Браћу Душан, оца Лука, Јован

Јован, мајка
Милица, браћу
Душан, браћу од
тешке Јован

у којој је записивао стихове. Био сам фасциниран. Те свеске више нема, како ми је пре неколико година рекао потомак Принципа истог имена.

Моја мајка Милица рођена је у Исјеку, њен отац био је Дамјан Бурсаћ. Провео је скоро осам година као војник црно-жуте монархије, четири године је био у војсци у време Великог рата. Био је у Бечу, Трсту, Пешти, Софији. Као послани није непосредно искусио страхоте рата.

Моја мајка је одрасла у великој породици, имала је шесторо браће и једну сестру. Сестра је погинула као партизанка, један брат јој је у рату умро. Најстарији брат, официр, био је у затвору у Билећи као информбировац.

Отац мога оца, Јован, умро је за време рата; отац Лука, као питамац Ваздухопловне подофицирске школе у Рајловцу, био је заробљеник у војном логору у Немачкој, а његов брат Сава, прво партизан, па четник у Книну, емигрирао је у САД. Како се растакала породица, тако је ишчезавао и стари завичај.

Био сам као дечак скоро без памћења, у Накову, банатском селу, где су након колонизације рушени стари обичаји, заборављана вера, породице постајале провизориј. Колонизација је била подухват са двоструким ефектом: стварана је популација пољопривредних радника која ће наставити производњу на напуштеним пољима Баната и обликован је социјалистички човек којег су изложили силама модернизације, где је поред колектива доминирала техника, мит индустрије и науке. Та промена је била под стегам једне чврсте и упрошћене идеологије.

Кроз давне слике. Завичај је био љуштура у којој сам полако сазнавао да постоје и други светови, другачији људи. Живео сам прво у затвореној заједници. Даљина је била несавладива. Постојао је изровани макадамски пут до Кикинде. Ретко се путовало. Трактори и покоји аутобус одлазили су у Кикинду. Рад на пољима, школа као место дисциплиновања, друштвени живот између ужурбаних и строгих састанака одраслих, послеподневна опуштеност у дворишту кафана где се пило пиво и надметало у куглању. Недеље на фудбалском игралишту, уз страствену и бучну навијања. У

месту је постојало неколико телефона. Преко звучника на бандерама емитовани су музика, политички говори, фудбалски преноси, вести са пријемника из Месне канцеларије. После је дошао радио, потом смо открили телевизију. Гледали смо је на једином пријемнику, постављеном на прозору Дома културе.

Приватност једва да је постојала. Живели смо у наметнутој присности. Али, као дечак сам открио, поред дечјих дружења, и усамљеност. Лутао сам пољима, силазио низ косине канала, улазио у ретке и сеновите гајеве, посматрао птице, ситне узнемирене глодаре, водоземце, инсекте, шаролики и дивљи свет који је освајао утрине и њиве, и показивао ми се као необичан и слободан, усамљен и непокоран. Природа је за мене постала раскошна у својим облицима, у својим законима и изузецима, видео сам себе зачуђеног над тим богатим и неухватљивим тајанством живота.

Блиске даљине. Као дечак био сам неутаживо радознао. Често сам био збуњен кад ми одрасли нису давали одговоре на питања, имао сам осећај сувишности. Књиге сам открио у дединој кући, на зеленој полици, на коју их је сложио један од ујака. Право богатство, од Пушкина, Чехова, Достојевског, Тургенева до енглеске и америчке приповетке. У очевој библиотеци доминирао је Бруно Травен са *Побуном вешаних*. Одатле ме је будио глас праведника и надахњивао самилошћу, осетљивошћу према презреним.

У школи смо подстицани да пишемо родољубиве песме, али нико ми није знао објаснити како се пише слободан стих. То ме је као дечака мучило неколико година. Знао сам да користим слободан стих, али нисам имао одговор шта он значи.

Читао сам школске песнике, касније у сеоској библиотеци, као и у Градској у Кикинди, нашао сам мноштво одговора у примерима великих песника. Обузимала ме је ватра док сам читао Рембоа, Бодлера, Елиота, Паунда, Пастернака, Сен-Дона Перса, Ренеа Шара... Доцније сам почео озбиљније да се давам нашим песницима. Касним Дучићем, надреалистима, Црњанским, Васиљевом. Открића уметности делио сам тада са братом Душаном који је изабрао скулптуру, а

► Јован
у младости

Са њесником
Миланом
Комненићем

▲ Са руским
йисцем
Едуардом
Лимоновим

Са њесником
и филозофом
Жан-Пјером
Фајем

да га томе нико није могао подучити у сеоској заједници. Касније је завршио Ликовну академију у Београду и живи у Паризу.

Моје је младићство било озвучено: слушао сам „Битлсе“, „Ролингстонсе“, „Трогсе“, „Холисе“... Постао сам једна врста друштвеног побуњеника: шездесет осма ме је уздрмала.

Равница. Она је за мене била све. Ништа друго нисам познавао, осим магличастиог и бескрајног пејзажа. Силуете, обриси шумака, усамљене куће, високе грађевине, млинови; гледао сам свет који је овичавао онај блиски и скривао удаљени који ћу тек упознати. Моја машта је горела док сам се напрезао да видим догађаје скривене иза мноштва имена која су означавала потесе или атаре, да наслутим чудесна значења даљине, њене односе са речима; измишљао сам историје које су откривале равницу као подручје пуно људских прича. То је био дечачки романтизам који је свет чинио загонетним и привлачним.

Одјеци

Не би требало апсолутизовати другог. Али, личност која разуме уметност, која уме да разговара, неопходна је за књижевност. Идеалног читаоца нема, он је пре свега, са становишта писца, слика сусрета различитих визија и разумевања уметности. Морате бити осетљиви и вешти да такву позицију остварите. Могао бих рећи да имам привилегију да разговарам поводом својих нових текстова са изузетним и пријатељским саговорницима. Мој најпажљивији читалац је моја супруга Јованка Николић, такође писац, која ми већ четири деценије неизмерно помаже.

Међутим, касније, равницу сам видео као културни амблем у многим песмама новосадских песника. Она је била знак књижевног конзервативизма, отужног регионализма који сам одбијао.

Долазак. Нови Сад није био мој избор. То је била принуда, јер нисам успео у Београду да упишем драматургију или филозофију.

Читао сам тада модерну драму: Бекета, Јонеска, Женеа, Брехта, Сартра... Често сам боравио у кикиндском позоришту, гледао представе, разговарао, помало сарађивао. Чинило ми се тада да је позориште моћни медиј модерне уметности. Ту склоност према позоришту сам касније у Новом Саду показивао повремено као писац позоришне критике а и основао сам седамдесетих година фестивал експерименталног позоришта Мало позорје – Off thetar на Трибини младих.

У Нови Сад сам дошао са илузијама, али и са једном врстом реалистичке ироније. Нисам се надао да ћу срести Лазу Костића или Змаја, а још мање неког романтичарског естету или филозофа. Није то био град наклоњен високој култури, иако је у много чему био један од водећих културних центара у Југославији. Дочекала ме је знаменита песничка естрада од Антића до Зупца, нешто званичних и конфузних новинара, сенке свуда присутне провинцијске политике, представници локалне неоавангарде који су у том тренутку били доминантни у часописима, листовима и на трибинама. Имао сам своју интер-

претацију авангарде, одбацивао сам њену асимилацију са политиком, посебно сам одбацивао њену дијалектичку искључивост уметности као уметности и њихов начин перцепције песништва. Кад у малом граду имате тако екстремне концепте, од популарне лирике која је у својој себелубивости фатална, преко неоавангарде, коју су заступали локални потомци комунистичких фаворита и која вас у име прогресизма одбацује у старо гвожђе, па до нарцизма у формама општег дрљивог мњења локалне политике, не преостаје вам ништа друго до да стрпљиво и скоро скривено градите своју уметничку позицију. При том не можете бити сигурни да ће ваш животни пројекат имати прилику да се оствари.

Надрастање града. Био сам уредник на Трибини младих, потом у *Пољима*, па у издавачкој кући „Светови“. Ја нисам као начин живота изабрао боемију, која је била више гримаса него култура, а у Новом Саду је било и превише; ни политику, која је била тада посебно заинтересована да контролише уметност и дисциплинује уметнике; ни авангардистичко просветитељство које је револуционисало уметност да би је укинуло. Изабрао сам опрезност, мишљење као уметничку и друштвену еманципацију, сумњу према утопијама и њиховом *йлеменијом* насиљу, иза чега се крио регионални нарцизам и свођење читаве стварности на меру неколико партијских банално просветитељских идеолога.

На Трибини, у *Пољима*, „Световима“, створили смо замашну културу знања, разумевања новог мишљења и уметности, од структурализма, постструктурализма до постмодернизма. Нови Сад је био сцена где су објављиване многе нове књиге, од Дерида, Фукоа, Лиотара, Компањона, Ренеа Жирара, Пола Вена, Жака Ле Гофа и многих других, долазили су мислиоци и писци са разних простора Југославије, Француске, Русије... То се наставило са актуалним Међународним новосадским књижевним фестивалом који сам основао пре десет година у Друштву књижевника Војводине. Ту имамо елиту европског и српског песништва, а то се посебно обелодањује у часопису *Злајзна ірега*.

Све то није пролазило без тензија, сукоба, сметњи, али је чињеница да Нови Сад, после дужег времена, сада има елиту филозофа, критичара, песника, од Драгана Прола, Алпара Лошонца, Дамира Смиљанића, Владимира Гвоздена до Зорана Ђерића и других.

Тренутке мог романтичарског самопросветљивања доживљавао сам у пријатељским разговорима са преминулим песником Миланом Дунђерским, али и у многим сусретима са песником Миодрагом Павловићем, филозофима Миланом Дамјановићем и Николом Милошевићем, песником Љубишом Јоцићем, филозофима Данком Грлићем и Иваном Фохтом, оријенталистом Душаном Пајином, германистом Срданом Богосављевићем...

Овај свет. Постоје само представе и конструкције светова које се мењају

▲ Са њесником
Ћевићем
Раичковићем

Са њисцем
Милорадом
Павићем

и супротстављају. Тајанствени биосмички свет за нас је несазнатљив. Како би рекао Витгенштајн: ми не знамо ни то како би се могао осећати један пас.

Наш је друштвени свет, он нас највише погађа, свет људских скупина и заједница које нас прихватају или одбацују. У том свету владају силе различитих воља и природа. Оно што нам је најважније одузима нам се снагом која нас превазилази. Свет је немилосрдан, наше фасцинације су наивне и компензаторске у односу, чини ми се, на опште насиље које нас опкољава одасвуд. Моћ се намеће уместо истине, добра, среће... Људска моћ није ништа мање разорна од оне која се налази у законима природе. Ми се спасавамо саосећањем, емоцијама, митовима љубави пред немилосрдношћу која све прождире.

Пред понором. Епоха великих спаситељских и еманципаторских истина је завршена. Човек се налази пред понором. Пред понором космичке катастрофе, у виду исцрпљености потенцијала земље, или због непредвидљивог и фаталног космичког инцидента, или (у бољем случају) антрополошке, хуманистичке апокалипсе. Али то не значи да су његови изгледи ништавни. Уместо великих истина у виду религиозних или секуларних утопија, имамо мале, локалне митове о спасењу. Тај општи образац има многа имена. Производња тих малих митова је бесконачна. То ствара могућности за спасења изгубљеног смисла, али и за опште опадање људских амбиција да се разуме свет.

Свет моћи је бескрупулозан, неухватљив, са сталним увећањем захтева да све потчини, да надзире и убиствено контролише људску популацију. С њим су светови потрошње, производње, забаве, калкулација са природом, временом, задовољством, провизорним мерењем успеха у општем бесмисленом такмичарству... а по рубовима су мишљење и уметност које с мером отпора настоје да разумеју ову представу без хоризонта.

Европске сенке. Европа је велика ризница културе, али и велики мајстор зла, како би рекао Паул Целан. Она уједињује, интегрише, истовремено дисциплинујући мале државе и учествујући у

просветитељским и војним кампањама према другом и трећем свету. Умност Европе је умност тржишта, а тамо где тржиште не функционише нивелацију врши сила, европска и атлантска. Европа је бирократска.

Некад су интелектуалци промишљали Европу и подстицали њен критички дух. Сартр, Ками, Сиоран, Фуко, Хабермас, Хајнрих Бел... Данас их нема. Када је рушена стара хладноратовска Европа, било их је тма и тушта. Сада је посао вероватно завршен и они су сувишни.

Не бих могао да проценим да ли је Европа некад била боља, али надам се да ће произвести културу и уметност које ће бити памћене.

Између јединствене Европе и Европе нација, изабрао бих ову другу. Европа култура и језика а не једне културе и једног језика, куда овај континент највероватније стреми.

У океану зла. Тешко је отети се утиску да смо у океану зла. Све оно што допире до нас је потресно и повезано са злом. Круг се не затвара прочишћењем. Нема оне идеалистичке античке екстазе која нас ослобађа и измирује са добрим силама живота.

Сутра ћемо отворити новине, осим ако нисмо одустали од свега, и сусрећемо се са новом провалом зла, са његовом инвенцијом која се не смирује. На телевизији и на *You Tube* видимо одсечене главе новинара које показују фанатици, гледамо свакодневно слике масакра, катастрофа, анималних прождирања,

▲ Жерар
Каршије,
Јован Зивлак,
Паол Кејнеј,
Мејџу Свини

▲ Са суџруџом
Јованком
Николић,
Доном Харџиџем
и Нилом
Мекдевиџом

напоредо са софистицираним порно-графским представама псеудоморалних звезда, политичара и богаташа.

Срозавање. Поводом пристанка његових пријатеља песника да се њихови стихови испишу на салветама, Мишел Деги је пре неких десетак година завапио да не треба допустити да се поезија понижава. Тржишне силе су умногоме допринеле да се књижевност понижава, да се тривијализује, да се спусти у поље производње и моде. Књижевност постаје поље примене најједноставнијих образаца, прихватајући тако да буде пука забава, текући догађај. Она симулира разговор, посебну врсту сазнања, прихвата начела употребе и потрошње и исцрпљује се у производњи тривијалног сјаја. То је доминантно.

У условима када нас на сваком кораку вреба тржишна економија, укида се разноликост. У последњој деценији, како би рекао Ален Кирби, свет се у интелектуалном смислу сузио, а не проширио. Тамо где је Лиотар видео сутон

великих прича, сада наступа идеологија глобализоване тржишне економије као једини и свемоћни регулатор укупне друштвене активности – монополистички, свеобухватан, свеобјашњив, свеструктуришући...

Мостови, утицаји. То је магловито. Постоји више књига, аутора, гласова из других регија и жанрова, друштвених подстицаја. Књижевност није хемијски елемент који се може контролисати.

Ценио сам побуњенике, нонконформисте, маргиналце, али и средишне личности једне епохе. Фасцинирао ме је Пирон, јер је порицао све, чак и реалност; Диоген који је презирао друштвене конвенције; Катул, велики песник; Бодлер, побуњеник; Паунд, песник са великим заблудама; Црњански...

Волео сам зиму, поштовао сам је као аутора панонског пејзажа; одјеке гласова који су се одбијали од падина удолина; поштовао сам мајчиног оца који је веровао у живот, у стрпљивост и трпњу; пса којег су ми убили сеоски ловци – то ме је потресло заувек...

Откровења и понављања. Путовања су често полемична. Спорите се са оним што је установљено као клише, покушавајте да откријете другачију дубљу стварност. Поричете предрасуде, страхове од другог, знање и лепоту који не постоје.

Али путовања нису више откровења, све је већ виђено и нећете се наћи у позицији наших знаменитих путописаца Дучића или Велимировића откривајући другачију стварност. Свет се понавља и ви се не можете одупрети утиску да су слике које гледате већ виђене и да је стварност свуда скоро иста.

Снага за писање. Ми смо преморени, окупирани, запоседнути. У таквом стању није могуће писати. Писање тражи отвореност, слободу, унутрашње расположење да прихватите свет, да га осетите и примите са свим његовим контроверзама. И спољни свет и свет који стварате. Бити спреман да осетиш трептај листа, да саосећаш и да будеш непомичан да би уронио у догађај. Да би то било могуће, морате бити снажни да се ослободите од агонија свакодневног живота. ♦

Музика

Моја музика је екстатична, дионизијска. Немам времена за лаку, просту, забавну, музику. Волим рефлексiju у музици, тежину, тамност. Понекад ме музика иритира, раздире, јер је као таква захтевна, сувише тражи од нас. За музику би требало бити припремљен, отворен. Недавно сам слушао Скрјабина, Арва Перта и Ренеа Обрија, једног наизглед лаког и ироничног композитора.

Наравно, постоје и друге врсте музике које евоцирају битне друштвене догађаје или слике културе за које сам везан, које сведоче о мојим дечачким и младићким емоцијама и које одјекују у мојој души као истргнута реч или реченица минувшег живота, живота заједнице којој припадам.

